

УДК 347.121.1

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК НЕМАТЕРІАЛЬНОГО БЛАГА

Кулініч О.О., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядається зовнішній вигляд фізичної особи як її особисте нематеріальне благо. Узагальнюються фактори, що впливають на формування та зміну зовнішнього вигляду фізичної особи. Вирізняється група особисто-сімейних, природних і соціальних факторів. Аналізується їх об'єктивний і суб'єктивний вплив на зміну зовнішнього вигляду фізичної особи.

Ключові слова: зовнішній вигляд, фізична особа, нематеріальне благо, фактори, ознаки.

В статье рассматривается внешний вид физического лица как его личное нематериальное благо. Обобщаются факторы, влияющие на формирование и изменение внешнего вида физического лица. Выделяется группа личностно-семейных, природных и социальных факторов. Анализируется их объективное и субъективное влияние на изменения внешнего вида физического лица.

Ключевые слова: внешний вид, физическое лицо, нематериальное благо, факторы, признаки.

Kulinich O.O. THE FACTORS AFFECTING THE FORMATION OF THE ONE'S PERSONAL APPEARANCE AS AN INTANGIBLE BENEFIT

The appearance of a natural person as his own non-property benefit is described in the article. The factors affecting the formation and changing the appearance of a natural person are summarized. There is a group of personality and family, natural and social factors. The objective and subjective influence on changing the appearance of an individual are analyzed.

Key words: appearance, natural person, intangible benefit, factors, attributes.

Постановка проблеми. Зовнішній вигляд фізичної особи є одним із нематеріальних благ, яке забезпечує індивідуалізацію особи в суспільстві. У законодавстві України відносини щодо охорони цього блага регулюються шляхом установлення вимог до зовнішнього вигляду під час виконання певних посадових обов'язків, перебування в певних установах тощо. Закріплюючи право фізичної особи на власну індивідуальність, фізичній особі дозволяється формувати її на власний розсуд, дотримуючись моральних засад суспільства, вимог чинного законодавства України. Становить інтерес визначення факторів, які впливають на формування та зміну зовнішності.

Ступінь розв'язності проблеми. У науковій літературі зовнішній вигляд фізичної особи для цивілістів становить інтерес із позиції його співвідношення із зображенням особи, причому деякі науковці ці категорії ототожнюють. Окремі питання, пов'язані з визначенням зовнішнього вигляду як нематеріального блага, зміст права фізичної особи на зовнішній вигляд розкривались у працях Н.Х. Бузарової, Л.О. Красавчикової, М.Н. Малеїної, А.С. Мограбян, Д.А. Самородова, О.М. Эрделевського й інших. Фактори, що впливають на формування та зміну зовнішнього вигляду, науковцями не систематизувалися, а тому становлять науковий інтерес.

Метою статті є систематизація всіх факторів, що впливають на зовнішній вигляд фізичної особи.

Виклад основного матеріалу. Зовнішній вигляд фізичної особи, на думку деяких науковців, за своїми ознаками входить у відкритий перелік нематеріальних благ, про які йде мова в ст. 201 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України [1]. Оскільки ЦК України дає лише приблизний перелік нематеріальних благ, що користуються цивільно-правовим захистом, то об'єктом цивільно-правових відносин може виявитися й не назване ЦК України нематеріальне благо,

наприклад, право фізичної особи на зовнішній вигляд.

Зовнішній вигляд фізичної особи є нематеріальним благом, яке індивідуалізує особу в суспільстві й характеризується через сукупність анатомічних, функціональних, соціальних та інших ознак матеріального чи нематеріального характеру, що є виявом її індивідуальності.

Кожна фізична особа може самостійно визначати свій зовнішній вигляд (зокрема створювати, змінювати), але його формування обмежується нормами моралі, положеннями законодавчих актів, прийнятих правил поведінки тощо. Усі фактори умовно можна поділити залежно від волі особи на такі групи:

– **об'єктивні** – існування яких не залежить від волі фізичної особи (генетичні, екологічні, соціальні тощо);

– **суб'єктивні** – які визначаються волею особи (вольові, естетичні, професійні тощо).

Більш детальну систему факторів впливу на зовнішній вигляд можна описати, ґрунтуючись на природі виникнення й існування факторів, а також на здатності факторів впливати на формування зовнішнього вигляду фізичної особи.

Система особистісно-родинних факторів – їх існування зумовлене традиціями, правилами родини, у якій фізична особа народилась і/або виховувалась, і волею особи.

По-перше, **генетичний фактор** – зумовлюється походженням дитини та виражається у стані здоров'я, наявності успадкованих хвороб тощо. Протистояти впливу цього фактора людина майже ніяк не може.

По-друге, фактор **традиційних родинних цінностей** – характеризується впливом на формування зовнішнього вигляду фізичної особи поглядів родини, ступеня значення зовнішності в системі родинних цінностей, певних визначених стандартів зовнішності. Впливу цього фактора людина може протистояти.

По-третє, *вольовий фактор* (фактор індивідуальної поведінки), який є виявом внутрішніх переконань особи, її прагнень, виявляється в діях особи, що впливають на зміну зовнішнього вигляду та формування власної індивідуальності (спосіб життя, негативні чи позитивні звички, схильність до вживання алкоголю, тютюнопаління, зайняття спортом, споживання шкідливої їжі тощо). Поведінка особи призводить до корегування природних даних і зміни зовнішності людини.

Система особистісно-родинних факторів дії поєднує в собі вплив родини, де народилася та/або проживає дитина (зокрема генетичне походження дитини і традиційні родинні цінності). Варто звернути увагу, що не завжди людина може знати власне генетичне походження, а тому не попереджена про спадкові схильності до шкідливих звичок, про генетичні захворювання тощо. У певних випадках людина не сприймає також родинні звичаї, традиції й може опиратися їх наслідуванню. Формування зовнішності відбувається через сукупність власних дій.

Система природних факторів діє незалежно від волі людини, виявляється у природних законах і явищах навколишнього світу.

По-перше, *фактор природного плину часу*, який зумовлює розвиток людини як живої істоти, впливає на формування зовнішності особи із плином часу, природне старіння людського організму. Людина лише частково може протистояти впливу природного старіння.

По-друге, *фактор надзвичайних ситуацій і небезпечних подій природного характеру*. Зміна зовнішнього вигляду особи може відбуватися, коли «обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водночасу об'єкті характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності» [2].

Система соціальних факторів частково може впливати на поведінку особи, спрямовану на зміну зовнішнього вигляду.

По-перше, *історико-національний фактор* у культурі певних народів бере активну участь у формуванні уявлення про стандарти зовнішнього вигляду. При чому він може впливати не тільки на зовнішній вигляд осіб, які проживають на певній території, а й на фізичних осіб, котрі тимчасово перебувають у країні. Виявляється через сукупність традицій, що історично склалися в країні (регіоні), де проживає фізична особа; сукупність певних національних звичаїв, які зумовлюють встановлення стандартів, особливих для кожної країни в різні епохи, еталонів краси. Зовнішній вигляд людини може змінюватися залежно від звичаїв країни, у якій вона знаходиться. Наприклад, перебування в мусульманських країнах зобов'язує жінок дотримуватися певних правил в одязі під час перебування в громадських місцях.

По-друге, *фактор соціальних стереотипів краси* визначає соціальні стереотипи краси в

конкретний період часу (сезон), у певному суспільстві чи групі індивідів (наприклад, прихильників певної культурної течії, неформальних об'єднань) тощо.

Краса – складне й багатовимірне поняття, що має свої закони, форму, функції, компоненти, культурно-історичний досвід. Їй властиві закони об'єктивності, загальності, універсальності. У суспільстві закони краси взаємодіють із законами економічного й соціального життя [3, с. 306].

Соціальні стереотипи краси завжди впливали на поведінку фізичних осіб стосовно їхніх уподобань щодо зовнішнього вигляду. Стандарти формують уподобання не тільки щодо одягу, а й поведінки, манерності тощо.

По-третє, *фактор «дрес-коду»* – визначених стандартів зовнішнього вигляду. У цьому разі мова йде про певні норми та правила, якими керується особа, обираючи одяг.

Існує кілька рівнів встановлення правил щодо зовнішнього вигляду.

Державний рівень – вимоги закріплені в законодавчих актах. В Україні такі вимоги висувуються, наприклад, до осіб, котрі здійснюють посадові функції в органах державної, виконавчої та судової влади. Уведення форменого одягу часто має на меті виділити співробітників установ серед інших фізичних осіб (покупців, замовників, споживачів, пасажирів, відвідувачів), тобто базується передусім на інтересах відомства, а не самих співробітників.

Локальний рівень – вимоги щодо зовнішнього вигляду встановлюються правилами внутрішнього розпорядку. Вимоги до зовнішнього вигляду можуть визначатися законодавством, що регулює трудові стосунки з окремими категоріями працівників. У школі роботодавець може встановлювати особливі вимоги до зовнішнього вигляду школяра, працівника, службовця, але це має бути зазначено в статуті чи іншому нормативному акті. Якщо такі вимоги зазначені, треба підкоритися. Однак учня, який нехтує вимогами до зовнішнього вигляду, не можна примусово переодягти, його можна лише виключити із цієї школи за невиконання встановленого правила поведінки [4, с. 268]. У певних випадках вимоги до зовнішнього одягу встановлюються з метою забезпечення охорони здоров'я людини. Логічним є вимоги про спецодяг, обладнання спецзахисту на підприємствах зі шкідливими умовами праці.

Як підкреслює І.В. Бобрик, встановлення таких правил пов'язане з етичними засадами певних професій чи видів діяльності, а тому їх не можна вважати втручанням в особисте життя, оскільки робота (служба) є виявом публічного життя людини. Тому ми пропонуємо законодавчо обмежити свободу виявів індивідуальності не лише тоді, коли вони заборонені законом або суперечать моральним засадам суспільства, а також тоді, коли вони входять у суперечність з етичними засадами обраної фізичною особою професії або роду занять [5, с. 24].

Із цього приводу В.І. Бобрик зазначає, що положення підзаконного акта, які не відповідають вимогам закону, можуть у судовому порядку бути визнані недійсними. Усунути цю суперечність, на нашу думку, можна шляхом унесення до ч. 2 ст. 300 ЦК України таких змін і доповнень: після слів «не заборонені законом» замінити слово «та» на кому, після слів «засадам суспільства» додати слова «або не суперечать етичним засадам професії чи роду й занять цієї

особи». Крім того, варто переглянути відомчі нормативні акти, які обмежують право на індивідуальність, з метою приведення їх у відповідність до цивільного законодавства [5, с. 26].

Приватний рівень. Норми щодо дрес-коду можуть установлюватись у закладах приватної форми власності, під час проведення заходів приватного чи публічного характеру. Розрізняють правила дрес-коду на офіційних заходах ("White tie", "Black tie") чи формальних заходах ("Black Tie Invited", "Creative black tie").

Як звертає увагу В.І. Бобрик, на приватному рівні вимоги до виявів індивідуальності людини виявляються, зокрема, у тому, що власники (адміністрація) окремих закладів (казино, ресторанів, нічних клубів тощо) встановлюють певні вимоги до зовнішнього вигляду клієнтів (одягу, зачіски тощо) і не впускають у приміщення цих закладів осіб, котрі не відповідають таким вимогам. Реалізація цих вимог здійснюється шляхом так званого «фейс-контролю». Установлення таких правил варто розцінювати з правової позиції як реалізацію власником своїх прав, адже жоден нормативний акт не забороняє власнику діяти в такий спосіб, це не є зловживанням правом, і, на наше переконання, не існує жодних інших підстав розцінювати «фейс-контроль» як порушення прав окремих фізичних осіб. Із цього приводу доцільно зазначити, що проведення «фейс-контролю» загалом не вписується в межі української ментальності, його поява в Україні пов'язана з перейняттям досвіду діяльності закладів відпочинку в інших країнах. Однак, незважаючи на це, «фейс-контроль» нині став звичайним явищем у діяльності закладів, які надають так звані «VIP-послуги». Необхідно мати на увазі, що «фейс-контроль» не можуть здійснювати підприємці, які беруть на себе зобов'язання здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до них звернеться, тобто на умовах публічного договору, адже вони не мають права відмовитися від виконання умов публічного договору за наявності можливостей надання відповідних товарів (робіт, послуг) (ст. 633 ЦК України), зокрема, мотивуючи це тим, що клієнт не пройшов «фейс-контролю» [5, с. 23].

Отже, вимоги щодо зовнішнього вигляду фізичної особи та певних правил її поведінки можуть бути встановлені нормативними актами на законодавчому рівні, наказами й розпорядженнями на локальному рівні та певними правилами на приватному рівні. Зазначені правила можуть бути зумовлені спеціальним статусом посади, умовами праці й поширюватися на осіб, котрі мають певний статус, наприклад, обіймають посади, перебувають на вихованні тощо.

По-четверте, *косметичний, медико-хірургічний фактори*, які визначаються розвитком науки в певних сферах і зумовлюють наявність можливостей для здійснення зміни зовнішнього вигляду, зміни статі шляхом медико-хірургічного втручання, методів лікування тощо.

Досить поширеними є цивільно-правові договори, спрямовані на формування індивідуального вигляду за допомогою третіх осіб – перукарень (зачіска, грим), медичних центрів (пластичні операції, косметологічні процедури), інших фахівців (наприклад, нанесення татування) [6, с. 162]. Останнім часом, коли краса зведена в культ, а зовнішня привабливість стає обов'язковим атрибутом успіху, усе біль-

ше людей наважуються на пластичні операції з метою зміни свого зовнішнього вигляду [7]. Сучасними хірургічними засобами зміни зовнішності людини є дерматохірургія, електрохірургія, кріотерапія, хімічний пілінг, застосування ботулінічного токсину, контурне моделювання на обличчі ін'єкційними мікроімплантатами [8, с. 156, 158].

Чинне законодавство України у сфері регулювання ринку операцій, спрямованих на зміну зовнішнього вигляду людини, потребує вдосконалення. Науковцями висловлюються пропозиції на рівні законодавчого акта всебічно регулювати діяльність, пов'язану з оперативною зміною зовнішнього вигляду людини. Зокрема, варто встановити вимоги про вікові обмеження на проведення пластичних операцій; про обов'язковість ведення архівів фотографій пацієнтів до і після пластичної операції; а також необхідно детально регламентувати договір на надання послуг зі зміни зовнішнього вигляду людини шляхом медичного втручання, де має бути передбачений і пункт про результати наданої послуги [9; 10].

Сучасним напрямом у розвитку медицини є зміна статі людини. Стать є одним із засобів соціальної індивідуалізації фізичних осіб. Ураховуючи значення й мету цієї індивідуалізуючої ознаки, можемо констатувати, що індивідуалізація за статевою належністю має переважно соціальне, а не правосуб'єктне значення [11, с. 132]. Із погляду соціальної індивідуалізації стать опосередкована таким правовим засобом, як суб'єктивне цивільне право. Проте право на стать є не самостійним суб'єктивним правом, а одним із елементів права на індивідуальний вигляд фізичної особи. Пропонується сформулювати його так – «право на індивідуалізацію як особи відповідної статі» [11, с. 133].

По-п'яте, *фактор надзвичайної ситуації й небезпечних подій техногенного характеру* [2], до яких належать аварії та/або катастрофи на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, унаслідок чого може бути завдана шкода здоров'ю фізичних осіб, зокрема їхньому зовнішньому вигляду.

Висновки. Отже, систему соціальних факторів становлять історико-національний фактор, фактор соціальних стереотипів краси, фактор «дрес-коду», фактор надзвичайної ситуації й небезпечних подій техногенного характеру, косметичний, медико-хірургічний фактори. Їх існування зумовлено розвитком суспільства, уявленнями про красу, моду, суспільними здобутками у сфері розвитку науки й техніки, які можуть як позитивно впливати на зовнішній вигляд фізичної особи, так і завдавати шкоди йому.

Викладене надає можливість зробити висновки, що зовнішній вигляд як особисте благо фізичної особи володіє специфічними ознаками, формується та змінюється під впливом розгалуженої системи факторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.
3. Юдина Е.А. Значение красоты в гармонизации социальных отношений в обществе / Е.А. Юдина // VIII Державинские чтения в Республике Мордовия : материалы Всероссийской научно-практической конференции, г. Саранск, 27

апреля 2012 г. / РПА Минюста РФ Средне-Волж. (г. Саранск) фил.; ред. кол. Г.П. Кулешова, Н.Н. Азисова, И.В. Бахлов. – Саранск, 2012. – С. 305–307.

4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / [Ю.Б. Бек, Й.Г. Богдан, Л.В. Григорівська та ін.]; за ред. В.М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.

5. Бобрик В.І. Проблеми правомірності обмеження права на індивідуальність / В.І. Бобрик // Регулирование личных неимущественных и имущественных отношений граждан в Гражданском кодексе Украины : материалы круглого стола (6 февраля 2007 г.) / отв. ред. Е.В. Зверева. – Донецк : ДонУЭП, 2007. – С. 22–27.

6. Гражданское право. Часть первая : [учебник] / под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2000. – 536 с.

7. Мограбян А.С. Правовое регулирование операций по изменению внешнего облика человека / А.С. Мограбян // Медицинское право. – 2008. – № 3. – С. 26–31.

8. Подволоцкий И.Н. Влияние современных медико-косметических средств на изменение характеристик элементов внешнего облика человека / И.Н. Подволоцкий, Н.И. Фролова // Судебная экспертиза: дидактика, теория, практика : сборник научных трудов. – М. : Моск. ун-т МВД России, 2007. – Вып. 3. – С. 155–158.

9. Мограбян А.С. Правовые основы реализации оперативного изменения внешнего облика физического лица / А.С. Мограбян // Общественные науки. Всероссийский научный журнал. – 2011. – № 5. – С. 387–395.

10. Мограбян А.С. Перспективные направления решения правовых проблем, возникающих в связи с оперативным изменением внешнего облика человека / А.С. Мограбян // Гражданское право. – 2012. – № 5. – С. 32–35.

11. Бузарова Н.Х. Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н.Х. Бузарова. – Краснодар, 2007. – 222 с.

УДК 347.51

ВОЛОДИЛЕЦЬ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВДАНУ ШКОДУ

Лесько Ю.В., аспірант
кафедри цивільного права та процесу
Хмельницький університет управління та права

Стаття присвячена характеристиці володільця як суб'єкта цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану транспортним засобом як джерелом підвищеної небезпеки.

Ключові слова: транспортний засіб, джерело підвищеної небезпеки, володільць, власник, наймач, шкода.

Статья посвящена характеристике владельца как субъекта гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный транспортным средством как источником повышенной опасности.

Ключевые слова: транспортное средство, источник повышенной опасности, владелец, собственник, нанятель, вред.

Lesko Y.V. VEHICLE HOLDER AS A SUBJECT OF CIVIL LIABILITY FOR DAMAGES

The article is devoted to the characterization of the holder as a subject of civil liability for damage caused by a vehicle as a source of danger.

Key words: vehicle, source of increased danger, holder, owner, hirer, damage.

Постановка проблеми. Інститут зобов'язань із відшкодування шкоди дає змогу захисти права й інтереси фізичних і юридичних осіб, порушені внаслідок завдання шкоди. Найбільш частими випадками завдання шкоди та висунення вимог про її відшкодування є дорожньо-транспортні пригоди. Варто зазначити, що у зв'язку з науково-технічним прогресом значно збільшилася кількість видів транспортних засобів, що й спричинило збільшення випадків дорожньо-транспортних пригод. Така загроза для людства ситуація пояснюється тим, що транспортний засіб володіє шкідливими властивостями, людина не може здійснювати повний контроль над ним і, відповідно, створюється підвищена ймовірність завдання шкоди. У зв'язку з цим законодавець транспортні засоби зарахував до різновидів джерел підвищеної небезпеки (ч. 1 ст. 1187 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України), а обов'язковою умовою управління транспортним засобом установив наявність поліса (сертифіката) страхування цивільно-правової відповідальності їхніх власників (п. 2.1 Правил дорожнього руху).

Актуальність обраної теми наукового дослідження зумовлена також тим, що безпосереднім завдавачем шкоди може бути не лише

власник транспортного засобу, а й інша особа, яка здійснювала керування ним. Відповідно, у судовій практиці виникають труднощі у визначенні суб'єкта цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану транспортним засобом.

Ступінь розробленості проблеми. У юридичній літературі вчені та практики завжди порушували питання про правову природу джерела підвищеної небезпеки, що зумовлено наявністю спеціальних умов виникнення й вимог до суб'єкта цивільно-правової відповідальності (Б.С. Антимонов, А.М. Белякова, А.І. Загорулько, О.С. Юффе, О.О. Красавчиков, Т.Б. Мальцман, Г.Л. Пендяга, С.М. Приступа, С.Д. Русу (Гринько), А.О. Собчак, В.О. Тархов, Н.В. Терещенко, М.В. Топоров, К.А. Флейшиц та ін.). Однак, незважаючи на такий значний інтерес до цієї правової категорії, серед науковців так і не склалося єдиного підходу до визначення володільця транспортного засобу як суб'єкта цивільно-правової відповідальності за завдану шкоду, що є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. За загальними положеннями про відшкодування шкоди, обов'язок відшкодувати шкоду покладається на особу, яка її завдала (ч. 1 ст. 1166 ЦК України). Водночас законодавець установлює